

In sanctum pascha

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ

Οί πένητες τῶν ἀνθρώπων φιλέορτοι δὲ καὶ προθύμῳ τῇ ψυχῇ καὶ γαύρῳ τῷ σχήματι τὰς πανηγύρεις κατασπαζόμενοι, κἄν οἴκοθεν ἑαυτοῖς μὴ ἐπαρκῶσιν εἰς τὴν σπουδαζομένην φαιδρότητα, παρὰ τῶν οἰκείων καὶ γνωρίμων πᾶσαν πολυτέλειαν συνεραυζόμενοι ἀνευδεεῖς ἑαυτοὺς εἰς τὴν προκειμένην χρεῖαν παρασκευάζουσιν. ὅπερ δοκῶ μοι πρὸς τὴν παρούσαν ἡμέραν πάσχειν ἐγώ· οὐδὲν γὰρ ἔχων μεγαλοπρεπὲς ἐν ταῖς προκειμέναις εὐφημίαις παρ' ἑμαυτοῦ συντελεῖν πρὸς τὴν ἱεράν ὠδὴν, ἣν ἀρτίως ἤσαμεν, καταφεύξομαι. ἐκεῖθεν δὲ ταῖς ἀφορμαῖς χρησάμενος ἀποτίσω τὸ χρέος τῇ γραφικῇ λέξει προσυφήνας καὶ τὰ ἐμά, εἴ τινα ἄρα καὶ τυγχάνει παρὰ τῷ πένητι δούλῳ τῆς εἰς τὸν δεσπότην εὐχαριστίας ἐγκώμια. ἔλεγε τοίνυν ἀρτίως ὁ Δαβὶδ καὶ ἡμεῖς μετ' ἐκείνου· Αἰνεῖτε τὸν κύριον πάντα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί. πάντα τὸν ἐξ Ἀδάμ ἄνθρωπον πρὸς τὸν ὕμνον καλεῖ μηδένα 9.246 καταλιμπάνων ἕξω τῆς κλήσεως, ἀλλὰ τοὺς ἐσπερίους, τοὺς ἐώους, τοὺς παρ' ἐκάτερα, εἴ τις τῆς ἄρκτου γείτων καὶ τῆς μεσημβρίας ἔνοικος, ὁμοῦ πάντας δημαγωγεῖ τῷ ψαλμῷ. καὶ ἀλλαχοῦ μὲν ἀπὸ μέρους τισὶ τῶν ἀνθρώπων προσδιαλέγεται ἢ τοὺς ὀσίους καλῶν ἢ τοὺς παῖδας πρὸς ὕμνον ἐγείρων, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἔθνη καὶ λαοὺς τῷ ψαλτηρίῳ συνάγει. ὅταν γὰρ κατὰ τὸν ἀπόστολον παρέλθῃ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, βασιλεὺς δὲ καὶ θεὸς ἐπιφανῆ πᾶσιν Χριστὸς πᾶσαν ψυχὴν ἀπιστον πληροφορήσας καὶ γλῶσσαν βλάσφημον χαλινώσας, στήσῃ δὲ Ἑλλήνων τὴν ματαιότητα καὶ Ἰουδαίων τὴν πλάνην καὶ τῶν αἰρέσεων τὴν ἀδάμαστον γλωσσαλίαν, τότε δὴ, τότε πάντα τὰ ἔθνη καὶ οἱ ἀπ' αἰῶνος λαοὶ ὑποκύψαντες ἅμαχον τὴν προσκύνησιν ἀναπέμψουσι καὶ θαυμαστή τις ἔσται συμφωνία δοξολογίας τῶν μὲν ὀσίων συνήθως ὑμνούντων τῶν δὲ ἀσεβῶν ἐξ ἀνάγκης ἰκετευόντων· καὶ τότε ἀληθῶς ὁ ἐπινίκιος ὕμνος συμφώνως παρὰ πάντων ἀσθήσεται καὶ τῶν κρατηθέντων καὶ τῶν νικησάντων· τότε καὶ ὁ τῆς ταραχῆς ὑπαίτιος, ὁ τὴν τοῦ δεσπότη φαντασθεὶς ἀξίαν μαστιγίας οἰκέτης ὀφθήσεται πᾶσι παρ' ἀγγέλων πρὸς τὴν τιμωρίαν συρόμενος καὶ πάντες οἱ τῆς ἐκείνου κακίας ὑπηρεταὶ καὶ συνεργοὶ ταῖς πρεπούσαις κολάσεσι καὶ δικαίαις ὑποβληθήσονται, εἰς δὲ φανήσεται βασιλεὺς καὶ κριτὴς κοινὸς δεσπότης παρὰ πάντων ὁμολογούμενος, ἡσυχία δὲ ἔσται κατεσταλμένη, ὡσπερ ὅταν ἄρχοντας ἐπὶ βήματος καθημένου ὁ μὲν κήρυξ ὑποσημαίνῃ τὴν σιωπὴν, οἱ λαοὶ δὲ καὶ ὄψιν καὶ ἀκοὴν συντείναντες τὴν τῆς δημηγορίας ἀκρόασιν 9.247 ἀναμένωσιν. διὰ τοῦτο Αἰνεῖτε τὸν κύριον πάντα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί. αἰνεῖσατε ὡς δυνατόν, ἐπαινέσατε ὡς φιλόανθρωπον, ὅτι πεσόντας καὶ νεκροὺς ὄντας αὐθις ἐζωοποίησε καὶ τὸ πονέσαν σκεῦος ἀνενεώσατο πάλιν καὶ τὴν ἐν τοῖς τάφοις τῶν λειψάνων ἀηδίαν εἰς ζῶον ἄφθαρτον φιλανθρώπως ἐμόρφωσε καὶ ψυχὴν τὴν πρὸ [τεσσάρων] χιλιάδων ἐτῶν καταλιποῦσαν τὸ σῶμα ὡς ἐκ μακρᾶς ἀποδῆ μίας εἰς <τὴν> ἰδίαν οἰκίαν ἐπανήγαγεν οὐδὲν ἀπὸ χρόνου καὶ λήθης ξενιζομένην πρὸς τὸ ἴδιον ὄργανον, ἀλλὰ θάττον ἐπ' αὐτὸ χωροῦσαν ἢ ὄρνις ἐπὶ τὴν καλιὰν τὴν οἰκίαν καθίπτεται. Εἴπωμεν γὰρ τὰ οἰκεία τῆς ἐορτῆς, ἵνα ἀκολούθως καὶ προσφυῶς τοῖς πράγμασιν ἐορτάσωμεν· τὸ γὰρ ἀνοίκειον καὶ ἀλλότριον πρὸς τῷ μηδὲν ὠφελεῖν ἄτακτόν ἐστι καὶ ἀλλόκοτον οὐκ ἐν τοῖς περὶ θρησκείας καὶ εὐσεβείας λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἕξωθεν καὶ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας.

Τίς γὰρ οὕτως ἀνόητος καὶ ὑπεργέλιοις ῥήτωρ, ὡς κληθεὶς εἰς φαιδρότητα γάμου ἀποστῆναι μὲν τῶν ἀρμοδίων λόγων καὶ γλαφυρῶν συνευπαθούντων ταῖς

τῆς πανηγύρεως χάρισι, γοερά δὲ μέλη θρηνεῖν καὶ τὰ ἐκ τραγωδίας κακὰ τῶν παστάδων κατολοφύρεσθαι, ἢ τὸ ἔμπαλιν ἐπιταχθεὶς ἐνὶ τῶν τετελευτηκότων τὰ νενομισμένα τελεῖν ἐπιλαθέσθαι μὲν τοῦ πάθους, φαιδρύνεσθαι δὲ πρὸς τὸν κατηφείας γέμοντα σύλλογον; εἰ δὲ ἐν τοῖς ἐγκοσμίοις καλὸν ἢ τάξις καὶ ἐπιστήμη, πολλῶν δῆπου πλέον ἐν τοῖς μεγάλοις καὶ οὐρανίοις ἀρμοδιῶ τερον. Χριστὸς τοίνυν ἀνέστη σήμερον ὁ θεός, ὁ ἀπαθής, ὁ 9.248 ἀθάνατος (καὶ μικρὸν ἐπίσχεσ ὁ ἐθνικὸς παρεῖς τὸν προπετὴ γέλωτα, μέχρις ἂν πάντων ἀκούσης), οὐ πρὸς ἀνάγκην παθῶν οὐδὲ τὴν ἐξ οὐρανῶν κάθοδον βιασθεὶς οὐδὲ τὴν ἀνάστασιν ὡς ἀπροσδόκητον εὐεργεσίαν παρ' ἐλπίδας εὐρών, ἀλλ' εἰδῶς πάντων τῶν πραγμάτων τὸ τέλος καὶ οὕτω τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος. ἔχων ἐν ὀφθαλμοῖς τῆς θεότητος τῶν προκειμένων τὴν γνῶσιν καὶ πρὶν ἐξ οὐρανῶν κατελθεῖν βλέπων καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν ταραχὴν καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν σκληρότητα καὶ Πιλάτον προκαθήμενον καὶ Καϊάφαν ἑαυτῷ τὴν ἐσθῆτα περισπάρασσοντα καὶ τὸν στασιώδη δῆμον φλεγμαίνοντα καὶ Ἰούδαν προδιδόντα καὶ Πέτρον ὑπερμαχόμενον καὶ μετ' ὀλίγον ἑαυτὸν τῇ ἀναστάσει εἰς δόξαν ἀφθαρσίας μεταμορφοῦ μενον καὶ πᾶν τὸ μέλλον ἔχων ὑπογεγραμμένον τῇ γνῶσει οὐκ ἀνεβάλετο τὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον χάριν οὐδὲ ὑπερέθετο τὴν οἰκονομίαν, ἀλλ' ὡσπερ οἱ τὸν ἀσθενῆ παρὰ χαράδρας συρόμενον βλέποντες εἰδότες, ὡς ἔστι καὶ τῷ βορβόρῳ τοῦ χειμάρρου ἐνειληθῆναι καὶ τῆς πληγῆς ἀνασχέσθαι τῶν λίθων τῶν συνωθουμένων παρὰ τοῦ ὕδατος, ὅμως διὰ τὸ συμπαθὲς τὸ περὶ τὸν κινδυνεύοντα οὐκ ὀκνοῦσι τὴν εἴσοδον, οὕτω καὶ ὁ φιλόανθρωπος ἡμῶν σωτὴρ ἐθελοντῆς ὑβριστικὰ καὶ ἄτιμα κατεδέξατο, ἵνα τὸν ἐξ ἀπάτης ἀπολλύμενον σώσῃ. κατήλθεν εἰς τὸν βίον, ἐπειδὴ προῆδει καὶ τὴν ἄνοδον ἔνδοξον, ἀποθανεῖν τῷ ἀνθρωπίνῳ ἑαυτοῦ συνεχώρησεν, ἐπειδὴ καὶ τὴν ἔγερσιν προεγίνωσκεν· οὐ γὰρ ὡς εἰς τῶν κοινῶν ἀνθρώπων ῥιψοκινδύνως ἐτόλμα τῇ ἀδηλίᾳ τοῦ μέλλοντος ἐπιτρέπων τὴν ἔκβασιν, ἀλλ' ὡς θεὸς ὠκονόμει τὸ προκείμενον ἐπὶ ῥητῷ καὶ ἐγνωσμένῳ τῷ τέλει. 9.249

Αὕτη τοίνυν ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ· μὴ μέθαις καὶ κώμοις, μὴ χοροῖς καὶ παροινίαις, ἀλλὰ ταῖς θεοειδέσιν ἐννοίαις. σήμερον ἄπασαν τὴν οἰκουμένην ἔστιν ἰδεῖν ὡς μίαν οἰκίαν εἰς συμφωνίαν ἐνὸς ἑνὸς ἑνὸς ἑνὸς πράγματος συναχθεῖσαν καὶ παντὸς ἀμελήσασαν τοῦ κατὰ συνήθειαν πράγματος, μετασκευασθεῖσαν δὲ ἐνὶ συνθήματι εἰς τὴν σπουδὴν τῆς εὐχῆς. αἱ λεωφόροι τοὺς ὁδοιπόρους οὐκ ἔχουσιν, ἡ θάλασσα σήμερον ναυτῶν καὶ πλωτῆρων ἔρημος, ὁ γεωργὸς τὴν σκαπάνην καὶ τὸ ἄροτρον ῥίψας εἰς τὸ τοῦ ἑορτάζοντος σχῆμα ἐκαλλωπίσατο, αἱ καπηλεῖαι τῆς ἐμπορίας σχολάζουσιν, αἱ ὀχλήσεις ἐλύθησαν ὡς χειμῶν ἐπιφανέντος ἔαρος, θόρυβοι καὶ ταραχαὶ καὶ ζάλαι τοῦ βίου τῇ εἰρήνῃ τῆς ἑορτῆς ὑπεξέστησαν, ὁ πένης ὡς πλούσιος καλλωπίζεται, ὁ πλούσιος τῆς συνηθείας περιφανέστερος δείκνυται, ὁ πρεσβύτερος ὡς νέος τρέχει πρὸς τὴν μετουσίαν τῆς εὐφροσύνης, ὁ ἀσθενὴς καὶ τὴν νόσον βιάζεται, τὸ παιδίον τῇ ἐξαλλαγῇ τῆς ἐσθῆτος αἰσθητῶς ἑορτάζει, ἐπειδὴ νοητῶς οὐδέπω δύναται, ἡ παρθένος ὑπερ γάνυται τὴν ψυχὴν, ὅτι τῆς ἰδίας ἐλπίδος λαμπρὰν καὶ οὕτω τιμωμένην τὴν ὑπόμνησιν βλέπει, ἡ ἔγγαμος ὄλω τῷ πληρῷ ματι τῆς οἰκίας ἑορτάζουσα χαίρει· νῦν γὰρ αὐτῇ καὶ ὁ σύνοικος καὶ οἱ παῖδες καὶ οἱ οἰκέται καὶ πάντες ἐφέστιοι ἀγάλλονται. καὶ ὡσπερ τὸ σμῆνος τῶν μελισσῶν τὸ νέον καὶ ἀρτίτοκον πρῶτον τῆς καταδύσεως ἢ τῶν καλαθίσκων πρὸς τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς ἐξιπτάμενον ἄθρου ὁμοῦ καὶ συνημμένον 9.250 ἐνὶ κλάδῳ δένδρου προσπλάσσειται, οὕτως ἐπὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς ὀλόκληρα τὰ γένη πρὸς τὰς ἐστίας συντρέχει. καὶ ἀληθῶς τῇ μιμήσει πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν ἢ παροῦσα καλῶς ἀναφέρεται· ἀθροιστικὰ γὰρ ἀνθρώπων ἀμφοτέραι, ἐκείνη τῶν καθόλου, αὕτη τῶν ἐπὶ μέρους. ἵνα δὲ τὸ ἀληθέστερον εἴπωμεν, ὅσον εἰς φαιδρότητα φέρει καὶ

εὐθυμίαν, αὐτὴ τῆς προσδοκωμένης χαριεστέρα, ἐπειδὴ τότε μὲν ἐπάναγκες καὶ τοὺς ὀδυρομένους ὀρᾶσθαι, ὧν αἱ ἀμαρτίαι ἀποκαλύπτονται, νῦν δὲ ἀνεπίδεκτος τῶν σκυθρωπῶν ἔστιν ἡ εὐπάθεια· ὃ τε γὰρ δίκαιος εὐφραίνεται καὶ ὁ τὸ συνειδὸς μὴ καθαρεύων ἀναμένει τὴν ἐκ τῆς μετανοίας διόρθωσιν καὶ πᾶσα λύπη ἐπὶ τῆς παρούσης ἡμέρας κοιμίζεται, οὐδεὶς δὲ οὕτω κατώδυνος, ὡς ἄνεσιν μὴ εὐρέσθαι τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἑορτῆς. νῦν ὁ δεσμώτης λύεται, ὁ χρεώστης ἀφίεται, ὁ δοῦλος ἐλευθεροῦται τῷ ἀγαθῷ καὶ φιλανθρώπῳ τῆς ἐκκλησίας κηρύγματι οὐ ραπιζόμενος ἀσχημόνως κατὰ τῆς παρειᾶς καὶ πληγῆς τῆς πληγῆς ἀφιέμενος οὐδὲ ὡσπερ ἐν πομπῇ τῷ δήμῳ δεικνύμενος ἐφ' ὑψηλῷ βήματι, ὕβριν δὲ ἔχων καὶ ἐρυθριασμὸν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' οὕτω κοσμίως ἀφιέμενος ὡς γινώσκειται. εὐεργετεῖται καὶ ὁ μένων ἐπὶ τῆς δουλείας ἔτι· εἰ γὰρ καὶ πολλὰ καὶ βαρέα τὰ ἀμαρτήματα παραίτησιν ὑπερβαίνοντα καὶ συγγνώμην, αἰδοῦμενος ὁ δεσπότης τὸ τῆς ἡμέρας γαληνὸν καὶ φιλάνθρωπον δέχεται τὸν ἀπερριμμένον καὶ ἐν τοῖς ἀτίμοις ὀρώμενον ὡς ὁ Φαραὼ τὸν οἰνοχόον ἐκ τοῦ δεσποτηρίου· οἶδε γὰρ, ὡς κατὰ τὴν προθεσίαν τῆς ἀναστάσεως, ἥς καθ' ὁμοιότητα τὴν παροῦσαν τιμῶμεν, χρήζει καὶ αὐτὸς τῆς ἀνεξικακίας καὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ δεσπότη καὶ δανείζων ἐνταῦθα τὸν ἔλεον προσδοκᾷ 9.251 τὴν ἀπόδοσιν ἐν καιρῷ. ἠκούσατε οἱ δεσπότες, φυλάξατε τὸν λόγον ὡς ἀγαθόν, μὴ διαβάλητέ με παρὰ τοῖς δούλοις ὡς ψευδῶς τὴν ἡμέραν ἐγκωμιάζοντα, ἀφέλετε τὴν λύπην τῶν θλιβομένων ψυχῶν ὡς ὁ κύριος τῶν σωμάτων τὴν νέκρωσιν, μεταμορφώσατε τοὺς ἀτίμους εἰς ἐπιτιμίαν, τοὺς θλιβομένους εἰς χαράν, τοὺς ἀπαρρησιάστους εἰς παρρησίαν, ἐξαγάγετε τῆς γωνίας τοὺς ῥιφέντας ὡς τάφων, ἐπανθησάτω τὸ τῆς ἑορτῆς κάλλος ὡς ἄνθος τοῖς πᾶσιν. εἰ γὰρ βασιλέως ἀνθρώπου γενέθλιος ἡμέρα ἀνοίγει δεσποτήριον ἢ ἐπινίκιος ἑορτή, Χριστὸς ἀναστὰς οὐκ ἀφήσει τοὺς τεθλιμμένους; οἱ πτωχοὶ τὴν ὑμετέραν τροφὸν ἀσπάσασθε, οἱ διερρηκότες καὶ λελωβημένοι τὰ σώματα τὴν ἰωμένην ὑμῶν τὰς συμφορὰς· διὰ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδα καὶ ἀρετὴ σπουδάξεται καὶ κακία μισεῖται, ἐπεὶ ἀναστάσεως ἀνηρημένης εἰς παρὰ πᾶσι κρατῶν εὐρεθήσεται λόγος· Φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.

Πρὸς ταύτην βλέπων ὁ ἀπόστολος τὴν ἡμέραν τῆς ζωῆς τῆς ἐπικαίρου καταφρονεῖ, ἐπιθυμεῖ δὲ τῆς μελλούσης, ἐξευτελίζων δὲ τὰ ὀρώμενά φησιν· Εἰ ἐπὶ τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλικιότες ἐσμέν, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. διὰ ταύτην τὴν ἡμέραν κληρονόμοι θεοῦ ἀνθρώποι καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ. διὰ ταύτην τὴν ἡμέραν, ὅπερ οἱ σαρκοβόροι ὄρνιθες ἔφαγον πρὸ χιλίων ἐνιαυτῶν μέρος τοῦ σώματος, εὐρεθήσεται μὴ λειπὸν, καὶ ὅπερ κήτη καὶ κύνες καὶ τὰ ἐνάλια ζῶα κατεβοσκήθησαν, ἐγειρομένῳ τῷ ἀνθρώπῳ συναναστήσεται, καὶ ὅπερ διέφλεξε πῦρ καὶ σκώληξ ἐν τάφοις κατεδαπάνησε καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ σώματα, ὅσα μετὰ τὴν γένεσιν ἠφάνισεν ἢ φθορὰ, ἀνελλιπῇ καὶ ἀκέραια ἀναδοθήσεται 9.252 ἐκ τῆς γῆς καὶ, ὡς Παῦλος διδάσκει, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τελεσθήσεται ἡ ἀνάστασις (ῥιπῆ δὲ ὀφθαλμοῦ ἐπίμυσις βλεφάρων ἔστι)· καὶ τούτου τοῦ τάχους οὐκ ἂν ἕτερον ὀξύτερον γένοιτο. σὺ δὲ ἀνθρωπικῶς καὶ κατὰ τὴν δύναμιν τὴν σαυτοῦ λογιζόμενος πόσα διαστήματα χρόνων διαγράφεις ἐν τῇ ψυχῇ σου; πρῶτον, ἵνα τὰ διασαπέντα τῶν ὀστέων καὶ γεωθέντα εἰς τὴν σκληρότητα καὶ λειότητα συμπαγῇ, ἐνωθέντα δὲ ἐκ τῆς θρύψεως πάλιν εἰς ῥυθμὸν ἀρμονίας καὶ τὴν φυσικὴν συνέλθῃ συνάφειαν· εἴτα ἐπινοεῖς τὴν τῶν σαρκῶν περίπλασιν καὶ νεύρων ἀποτεταμένας συνδέσεις καὶ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν λεπτοὺς ὀχετοὺς ὑψηλωμένους τῷ δέρματι, ψυχῶν δὲ ἀμύθητον καὶ ἀναρίθμητον πλῆθος ἔκ τινων οἰκήσεων ἀπορρήτων κινούμενον, γνωρίζουσιν δὲ ἐκάστην ὡς ἰμάτιον ἐξαίρετον τὸ ἴδιον σῶμα καὶ τούτῳ πάλιν ἐνοικοῦσαν ὀξέως, ἀπλανῆ δὲ ἔχουσιν τὴν διάκρισιν κατὰ πλῆθους τοσοῦτου ὁμοφύλων πνευμάτων. ἐννόησον γὰρ τὰς ἀπὸ Ἀδὰμ ψυχὰς καὶ τὰ ἀπ' ἐκείνου

σώματα πλήθος τσοούτων οικιών λυθεισών και οικοδεσποτών εκ μακράς τῆς ἀποδημίας ὑποστρεφόντων, πάντα δὲ παραδόξως τελούμενα· οὔτε γὰρ ἡ οἰκία ἀνακτιζομένη βραδύνει οὔτε ὁ ἔνοικος πλανᾶται και θυραυλεῖ ζητῶν, ποῦ τὰ ἴδια και ἐξάιρετα, εὐθὺς δὲ ἐπ' αὐτὴν χωρεῖ ὡσεὶ περιστρεφόμενα πρὸς τὸν ἴδιον πύργον, κἂν πολλοὶ και συνεχεῖς περὶ τὸν αὐτὸν τόπον ὡς δι' ὁμοίων σχημάτων ἐκλάμποντες. πόθεν πάλιν ἡ ἀνάμνησις και ὁ ἀναλογισμὸς τοῦ προτέρου βίου και ἐκάστης πράξεως ἔννοια οὕτως ὀξέως συναπαρτιζομένη τῷ 9.253 ζῶν πρὸ τσοούτων αἰώνων διαλυθέντι; καίτοιγε και ἐξ ὕπνου ἄνθρωπος ἀνεγερθεὶς βαρυτέρου ἐπ' ὀλίγον ἀγνοεῖ, ὅστις ἐστὶ και ὅπου διάγει, και τῶν συνήθων ἐπιλανθάνεται, μέχρις ἂν ἡ ἐγρήγορις τὴν νάρκην ἀποσκεδάσασα πάλιν τὸ μνημονικὸν και ἐνεργῆς ἀναζωπυρήσῃ.

Ταῦτα και τὰ τοιαῦτα τοὺς λογισμοὺς τῶν πολλῶν ὑπο τρέχοντα θαύματος ὑπερβάλλοντος πληροῖ τὴν διάνοιαν, συνεισάγει δὲ τὴν ἀπιστίαν τῷ θαύματι· ἐπειδὴ γὰρ ὁ νοῦς οὐχ εὐρίσκει τῶν ἀπορουμένων και ζητουμένων τὴν λύσιν οὐδὲ δύναται τὴν ἑαυτοῦ πολυπραγμοσύνην εὐρέσει και καταλήψῃ προαναπαῦσαι, χωρεῖ πρὸς ἀπιστίαν λοιπὸν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἰδίων λογισμῶν ἐκβάλλων και ἀθετῶν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν. μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ ὁδῶ προβαίνων ὁ λόγος πρὸς τὸ συνεχῶς λαλούμενον ἀφίκετο ζήτημα και τῆς παρούσης ἑορτῆς ἢ ὑπόθεσις οἰκεία και συγγενής, φέρε μικρὸν εἰς ἀρχὴν πρέπουσαν ἀναγαγόντες τὸ προκείμενον πληροφορίαν ἐμποιῆσαι πειραθῶμεν τοῖς πρὸς τὰ φανερά κακῶς ἀμφιβάλλουσιν. Ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς θελήσας κτίσαι τὸν ἄνθρωπον οὐχ ὡς εὐκαταφρόνητον ζῶν ἄλλ' ὡς τιμιώτερον πάντων εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε και τῆς ὑπ' οὐρανὸν κτίσεως ἀνέδειξε βασιλέα. τοῦτο δὲ προελόμενος και τοιοῦτον ἀπαρτίσας σοφὸν και θεοειδῆ και πολλῇ κατακοσμήσας τῇ χάριτι ἄρα μετὰ γνώμης τοιαύτης εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἵνα γεννηθεὶς φθαρῆ και τελείαν ὑποστῇ τὴν ἀπώλειαν; ἀλλὰ μάταιος ὁ σκοπὸς και σφόδρα γε ἀνάξιον τὴν τοιαύτην ἔννοιαν εἰς θεὸν ἀναφέρειν· παιδίους γὰρ οὕτως ἀπεικάζεται 9.254 οἰκοδομοῦσι σπουδῇ και λύουσι ταχέως τὸ κατασκευάσμα πρὸς οὐδὲν πέρας εὐχρηστον τῆς διανοίας αὐτῶν καταληγούσης. πᾶν δὲ τούναντίον ἐδιδάχθημεν, ὅτι τὸν πρωτόπλαστον ἀθάνατον ἔκτισεν, ἐπισυμβάσης δὲ τῆς παραβάσεως και τῆς ἀμαρτίας εἰς δίκην τοῦ πλημμελήματος τῆς ἀθανασίας ἐστέρησεν· εἶτα ἡ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὑπερβλύζουσα τὴν φιλανθρωπίαν και πρὸς τὸ ἔργον ἐπικλασθεῖσα τῶν ἰδίων χειρῶν σοφία και ἐπιστήμη κατεκόσμησεν οὐς εἰς τὴν ἀρχαίαν [ἡμᾶς] εὐδόκησεν ἀνακαινίσει κατάστασιν. Ταῦτα και ἀληθῆ τυγχάνει και τῆς περὶ θεοῦ ὑπολήψεως ἄξια· προσμαρτυρεῖ γὰρ αὐτῷ μετὰ τῆς ἀγαθότητος και τὴν δύναμιν. τὸ δὲ ἀπαθῶς ἔχειν και σκληρῶς πρὸς τὰ ἀρχόμενά τε και ποιμαινόμενα οὐδὲ ἀνθρώπων ἐστὶ χρηστῶν και βελτίστων· οὕτως ὁ ποιμὴν βούλεται ἐρρῶσθαι τὸ ποίμνιον αὐτῷ και σχεδὸν ὑπάρχειν ἀθάνατον και ὁ βουκόλος παντοδαπαῖς θεραπείαις αὐξεῖ τὰς βουῖς και τὰς αἴγας διδυμοτόκους ὑπάρχειν ὁ αἰπόλος εὐχεται και πᾶς ἀγελάρχης ἀπλῶς διαμένειν αὐτῷ και εὐθηνεῖσθαι ποθεῖ τὴν ἀγέλην πρὸς τι τέλος εὐχρηστον ἀφορῶν. τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος και ἐκ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων δειχθέντος πρεπωδέστατον ὑπάρχειν τῷ δημιουργῷ και τεχνίτῃ τοῦ γένους ἡμῶν ἀναπλάσει τὸ φθαρὲν ποίημα πρόδηλον, ὡς οἱ τοῖς ἐξῆς ἀπειθοῦντες οὐκ ἄλλοθὲν ποθεν ἀπομάχονται ἢ διὰ τὸ νομίζειν ἀδύνατον εἶναι τῷ θεῷ τὸ τεθνηκὸς και διαλυθὲν ἀνεγεῖραι. νεκρῶν ἀληθῶς και ἀναισθητῶν τὸ φρόνημα τὸ ἀδύνατον και ἀμήχανον ἐπὶ θεοῦ λογιζομένων και τὰ τῆς ἰδίας ἀσθενείας ἐπὶ τὴν παντοδύναμον φερόντων μεγαλοπρέπειαν. ἵνα δὲ λόγοις ἐλεγκτικοῖς τῆς ἀνοίας αὐτῶν 9.255 καθικώμεθα, ἐκ τῶν γεγονότων και ὄντων ἀποδειχθῆτω τὸ μέλλον και ἀπιστούμενον· ἤκουσας, ὅτι ὁ χοῦς ἐπλάσθη και ἐγένετο ἄνθρωπος, δίδαξον οὖν με, παρακαλῶ, ὁ πάντα ἀξίων τῇ σοφίᾳ τῇ ἑαυτοῦ

περιδράσσεσθαι, πῶς ὁ λεπτός χοῦς ὁ ἐσκεδασμένος συνήχθη, πῶς ἡ γῆ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἡ αὐτὴ ὕλη καὶ ὅστέα ἐποίησε καὶ δέρμα καὶ πιμελὴν καὶ τρίχας, πῶς μιᾶς οὔσης τῆς σαρκὸς διάφοροι αἱ ἰδέαι τῶν μελῶν καὶ αἱ ποιότητες καὶ ἀφαί, πῶς ὁ πνεύμων ἀπαλὸς τὴν ἀφήν, πελιδνὸς τὴν χροάν, τὸ ἦπαρ στριφνὸν καὶ ἐρυθρόν, ἡ καρδία πεπιλημένη καὶ σκληρότατον μόριον ἐν σαρκί, ὁ σπλὴν ἀραιὸς καὶ μέλας, ὁ ἐπίπλους λευκὸς καὶ ὡς δίκτυον ἀλιευτικὸν συμπεπλεγμένους παρὰ τῆς φύσεως.

Σκεψόμεθα ἀκεῖνα, πῶς ἡ πρώτη γυνὴ ἀπὸ μικροῦ μέρους τῆς πλευρᾶς ὑπέστη ζῶον ὀλοκλήρον ὅμοιον τῷ τελείῳ καὶ πρώτῳ καὶ τὸ μέρος πρὸς πάντα διήρκεσε καὶ τὸ ὀλίγον τὸ πᾶν συνεστήσατο· ἡ πλευρὰ ἐγένετο κεφαλή, χεῖρες καὶ πόδες, ἐγκάτων σκολιὰ καὶ ποικίλη διάπλασις, σὰρξ καὶ τρίχες, ὀφθαλμὸς καὶ ῥίς καὶ στόμα καὶ πάντα ἀπλῶς, ἵνα μὴ μακρὰν ἀπαγάγω τὸν λόγον, πάντα θαυμαστὰ καὶ παράδοξα ἡμῖν τοῖς ὀλίγοις. πρόχειροι δὲ παρὰ θεῶ τῆς κατασκευῆς οἱ λόγοι καὶ λίαν ὁμολογούμενοι· πῶς οὖν σωφρονεῖν δόξουσιν οἱ τὴν μὲν μίαν πλευρὰν συγχωροῦντες γενέσθαι ἄνθρωπον, ἀπὸ δὲ ὀλοκλήρου τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὕλης ἀπιστοῦντες τὸν αὐτὸν ἀνακτίζεσθαι; οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐπινοίαις ἀνθρωπικαῖς θεοῦ πολυπραγμονεῖν ἐνεργείας· εἰ γὰρ πάντα ἦν ἡμῖν καταληπτὰ, οὐκ ἂν κρείττων ἦν ἡμῶν ὁ κρείττων. τί λέγω περὶ θεοῦ; οὐδὲ πρὸς τὰ ἄλογα τῶν ζῶων ἐπὶ τινῶν δυνάμεων 9.256 σύγκρισίν τινα ἔχομεν, ἀλλὰ ἀκεῖνων ἀπολειπόμεθα. αὐτίκα δρόμῳ μὲν ἡμᾶς ὑπερβάλλονται ἵπποι καὶ κύνες καὶ ἄλλα πολλά, δυνάμει δὲ κάμηλοι καὶ ἡμίονοι, σημειῶσει δὲ ὄδῶν οἱ ὄνοι καὶ τὸ τῆς δορκάδος ὄξυωπὸν ἐν ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς οὐχ εὐρίσκεται. διὸ εὐγνώμωνων καὶ σωφρονούντων ἐστὶ πιστεῦναι τοῖς παρὰ τοῦ θεοῦ λεγομένοις, τοὺς δὲ τρόπους καὶ τὰς αἰτίας τῶν ἐνεργειῶν ὡς ὑπερβαινούσας μὴ ἀπαιτεῖν, ἐπεὶ λεχθήσεται ἐνὶ τῶν πολυπραγμόνων· δεῖξόν μοι τῷ λόγῳ σου τὴν τῶν ὀρωμένων οὐσίωσιν, εἰπέ ποῖα τέχνη τὴν πολύμορφον ταύτην ἐργασίαν ἐδημιούργησεν. ἂν γὰρ ταῦτα ἐξεύρης, εἰκότως ἀμηχανεῖς καὶ ἀσχάλλεις, διότι τὴν τῆς παλιγγενεσίας μετακόσμησιν ἀγνοεῖς ὁ τῆς γενέσεως τὸν λόγον εἰδώς. εἰ δὲ ὄναρ σοι ἐκεῖνα καὶ φαντασία καὶ πανταχόθεν ἡ ἐπίγνωσις ἄπορος, μὴ ἀγανάκτει, εἰ τὸν λόγον τῆς κατασκευῆς ἀγνοῶν καὶ τὴν διόρθωσιν τοῦ φθαρέντος οὐ συνορᾷς, ὁ αὐτὸς τεχνίτης ἐστὶ καὶ τῆς πρώτης κτίσεως καὶ τῆς δευτέρας μετακοσμήσεως. οἶδεν ὅπως τὸ ἴδιον ἔργον διάλυσιν ὑπομείναν συναρμόσει πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν.

Εἰ σοφίας χρεῖα, ἡ πηγὴ τῆς σοφίας παρ' ἐκείνῳ, εἰ δυνάμεως, οὐ χρήζει συνεργοῦ καὶ συλλήπτορος. οὗτός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ σοφωτάτου προφήτου μετρήσας τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν μέγαν καὶ ἄπλετον οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ τὴν γῆν δρακί. θεώρησον εἰκόνας ἐναργεῖς σημασίας παρεχομένας τῆς ἀρρήτου δυνάμεως, ἀπόγνωσιν ἐμποιούσας τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν τοῦ μηδὲν δύνασθαι ἄξιον τῆς τοῦ θεοῦ φύσεως φαντασθῆναι. παντοδύναμος καὶ ἔστι καὶ λέγεται (τάχα γὰρ οὐ ζυγομαχίσεις πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ δώσεις ὡς 9.257 συγκεχωρημένον κρατεῖν), τῷ δὲ πάντα δυναμένῳ οὐδὲν ἄπορον ἢ ἀμήχανον. ἔχεις πολλὰ τῆς πίστεως ἐνέχυρα ἀναγκαστικῶς σε συνελαύνοντα πρὸς τὸ συντίθεσθαι τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις· πρῶτον μὲν πᾶσαν τὴν ποικίλην καὶ πολυσύνθετον κτίσιν βῶσαν παντὸς κηρύγματος εὐση μότερον, ὅτι ὁ μέγας καὶ σοφὸς τεχνίτης ὁ πάντα τὰ βλεπόμενα τεχνησάμενος· πρὸς δὲ ταύτην προμηθῆς ὢν ὁ θεὸς καὶ τὰ τῶν ἀπίστων ψυχάρια πόρρωθεν καθορῶν ἔργῳ τὴν τῶν νεκρῶν ἔγερσιν ἐβεβαίωσεν πολλὰ σώματα τῶν τετελευτηκότων ψυχώσας. διὰ τοῦτο Λάζαρος τετραήμερος νεκρὸς τῆς θήκης ἐξήλατο καὶ τῆς χήρας ὁ μονογενὴς ἀπεδόθη τῇ μητρὶ ἐκ τῆς κλίνης καὶ τῆς ἐκφορᾶς πρὸς τοὺς ζῶντας ἀναλυθεὶς καὶ ἄλλοι μυριοί, οὓς ἀπαριθμεῖσθαι νῦν ὀχληρόν. τί λέγω περὶ τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος, ὅποτε, ἵνα ἐπὶ πλέον δυσωπηθῶσιν οἱ ἀμφιβάλλοντες, καὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς ἀποστόλοις τὴν τοῦ ἐγείρειν νεκροῦς

ἐχαρίσατο δύναμιν; ἔστιν οὖν ἡ ἀπόδειξις ἐναργής, καὶ διὰ τί οἱ φιλόνηκοι πράγματα ἡμῖν παρέχετε ὡς ἀναποδείκτων λόγων ἐξηγηταῖς; ὡς εἷς ἠγέρθη, οὕτω καὶ δέκα, ὡς οἱ δέκα καὶ τριακόσιοι, ὡς τριακόσιοι καὶ οἱ πολλοί· ὁ γὰρ ἐνὸς ἀνδριάντος τε χνίτης ἔσται ῥαδίως καὶ μυρίων δημιουργός. οὐκ εἶδετε τοὺς μηχανικούς, ὅπως τῶν μεγάλων καὶ ἐξαισίων οἰκοδομημάτων ἐν ὀλίγῳ κηρῷ τὰς μορφὰς καὶ τοὺς τύπους προαναπλάττουσι καὶ ὁ ἐν τῷ μικρῷ λόγος τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν ἐν ταῖς πολλαῖς καὶ μεγάλας κατασκευαῖς; μέγας ὁ οὐρανός, τεχνικὸν τοῦ θεοῦ δημιούργημα· ἐπεὶ δὲ λογικὸν ζῶον ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν, 9.258 ἵνα τῇ καταλήψει τῶν ποιημάτων δοξάσῃ τὸν σοφὸν καὶ εὐμήχανον ποιητὴν, ὅψι τὸ τοῦ ἀστρονόμου σφαιρίον μικρὸν μὲν, ἐν δὲ τῇ χειρὶ κινούμενον τοῦ ἐπιστήμονος οὕτως ὡς <δ> οὐρανὸς παρὰ τοῦ θεοῦ. καὶ τὸ ἐλάχιστον κατασκευάσμα τοῦ μεγάλου δημιουργήματος εἰκὼν γίνεται καὶ ἐν τοῖς μικροῖς ὁ λόγος ἐρμηνεύει τὰ ὑπέρογκα καὶ τὰ τὴν αἴσθησιν ἡμῶν ὑπερβαίνοντα. ταῦτα δὲ πρὸς τί διήλθον; ἵνα γινώσκῃς, ὅτι κὰν ἐρωτήσῃς με, πῶς ἔσται τῶν ἀπ' αἰῶνος σωμάτων ἡ ἀνάστασις, ἀντακούσῃ ταχέως· πῶς ὁ τετραήμερος ἠγέρθη Λάζαρος; πρόδηλον γὰρ ὡς τὴν ἐπὶ τῷ ἐνὶ πληροφορίαν κὰν τοῖς πολλοῖς ὁμοίως ὁ σωφρονῶν παραδέξεται. θεὸν ὑποτιθέμενος τὸν ποιοῦντα μηδὲν εἴπῃς ἀδύνατον μηδὲ τῇ σαυτοῦ ἐννοίᾳ καταληπτὴν νομίσης τὴν τοῦ ἀκαταλήπτου σοφίαν· οὔτε γὰρ ἐκείνῳ τι ἄπειρον καὶ σοὶ τὰ τοῦ ἀπείρου ἀνεξερεύνητα.

Ὅψόμεθα δὲ τοῦτον τὸν λόγον καλῶς, ἂν πρὸς τοῖς εἰρημένοισι καὶ τὸν τρόπον τῆς γενέσεως ἡμῶν δοκιμάσωμεν, οὐ τὸν πρῶτον καὶ πρεσβύτατον ἐκεῖνον τὸν παρὰ θεοῦ, περὶ οὗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, ἀλλὰ τὸν μέχρι νῦν ἀκολούθως παρὰ τῆς φύσεως ἐκτελούμενον· ἄπορος γὰρ οὗτος καὶ λογισμῷ ἀνθρωπίνῳ ἀπρόσιτος. πῶς γὰρ τὸ σπέρμα οὐσία οὐσα ὑγρὰ καὶ ἄπλαστος καὶ ἀνείδεος εἰς κεφαλὴν πηγνυται καὶ εἰς ἀντικνήμια καὶ πλευράς στερεοῦται καὶ ποιεῖ ἐγκέφαλον ἀπαλὸν καὶ μανὸν καὶ τὸ περιέχον αὐτὸν ὁστέον οὕτω σκληρὸν καὶ ἀντιτυπὲς καὶ τὴν ποικίλην τοῦ ζώου κατασκευήν, ἵνα συντόμως εἴπω καὶ μὴ παρέλκω λεπτομερῶς ἐπεξιὼν τοῖς καθ' ἕκαστα; ὡς οὖν τὸ σπέρμα ὑπάρχον ἄμορφον ἐν ἀρχαῖς εἰς σχῆμα τυποῦται καὶ εἰς ὄγκους ἀδρύνεται τῇ ἀπορρήτῳ τοῦ θεοῦ κατασκευαζόμενον τέχνῃ, οὕτως οὐδὲν ἀπεικός, 9.259 ἀλλὰ καὶ πάνυ ἀκόλουθον, τὴν ἐν τοῖς τάφοις ὕλην τὴν ποτε οὔσαν ἐν εἴδει αὔθις εἰς τὴν παλαιὰν ἀνακαινισθῆναι διάπλασιν καὶ πάλιν γενέσθαι τὸν χοῦν ἄνθρωπον, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ πρῶτον ἐκεῖθεν ἔσχε τὴν γένεσιν. Συγχωρήσωμεν τῷ θεῷ δύνασθαι τοσοῦτον ὅσον ὁ κεραμεὺς ἰσχύει. τί γὰρ οὗτος ποιεῖ, λογισώμεθα· πηλὸν λαβὼν ἄμορφον εἰς σκεῦος εἰδοποιεῖ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν ἀκτῖνα τὴν ἡλιακὴν προθέμενος ξηραίνει καὶ στερεὸν ἀπεργάζεται, ἔστι δὲ ἀμφορίσκος ἢ πίναξ ἢ πίθος τὸ πλαττόμενον· ἀλλ' ἐμπεσόντος τινὸς ἀτάκτως καὶ ἀνατρέψαντος συντρίβεται καταπεσὼν καὶ γίνεται ἀμόρφωτος γῆ, ὁ δὲ τεχνίτης βουληθεὶς ὀξέως ἐπανορθοῖ τὸ συμβάν καὶ πάλιν πηλὸν σχηματίσας τῇ τέχνῃ οὐδὲν χειρόν τοῦ ποτε ὄντος ἀπεργάζεται τὸ σκεῦος. καὶ ὁ μὲν κεραμεὺς οὕτως μικρὸν τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως κτίσμα, ὁ δὲ θεὸς ἀπιστεῖται ὑπισχνούμενος ἀνακαινίζειν τὸν τεθνηκότα. πολλῆς ταῦτα τῆς ἀνοίας ἐστίν. Θεωρήσωμεν καὶ τὸ τοῦ σίτου ὑπόδειγμα, ᾧ Παῦλος ὁ πάνσοφος παιδεύει τοὺς ἄφρονες λέγων· Ἄφρων σύ, ὁ σπεῖρεις, <οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ, καὶ ὁ σπεῖρεις,> οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπεῖρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου ἢ τινος τῶν λοιπῶν σπερμάτων, ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς ἠθέλησεν. ἀκριβῶς προσέχωμεν τῇ γενέσει τοῦ σίτου, καὶ τάχα τὸν περὶ ἡμῶν λόγον διδαχθῆσόμεθα. ὁ σῖτος ρίπτεται εἰς τὴν γῆν, διασαπείδεται ἐν τῇ νοτίδι καὶ, ὡς ἂν εἴποι τις, τελευτήσας ἀπολήγει εἷς τινα γαλακτώδη οὐσίαν, ἣτις παγεῖσα μικρὸν ὄξυ καὶ λευκὸν 9.260 γίνεται κέντρον, ἀύξηθεισα δὲ ὅσον προκύψαι τῆς γῆς ἐκ τοῦ λευκοῦ

πρὸς τὸ ἡρέμα χλοαινόμενον μεταβάλλεται, εἶτα γίνεται πόα καὶ κόμη τῶν βώλων, ἐφαπλωθεῖσα δὲ αὐτοῖς καὶ σκεδασθεῖσα μετρίως πολυσχιδῆ κάτωθεν ὑποτρέ φει τὴν ρίζαν τῶ μέλλοντι βάρει τὴν ὑποβάθραν προευτρεπί ζουσα· καὶ ὥσπερ οἱ ἴστοι τῶν πλοίων πλείστοις πανταχόθεν διατείνονται κάλοις, ἵνα πάγιοι μένωσιν ἰσορρόποις ταῖς ὄλκαῖς ἀντισπόμενοι, οὕτως αἱ σχοινοειδεῖς ἀποφύσεις τῆς ρίζης ἀντιλαβαὶ τῶν ἀσταχύων γίνονται καὶ ἐρείσματα. ἐπειδὴν δὲ εἰς κάλαμον ὁ σῖτος διαναστῆ καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἐπείγεται, γόνασιν αὐτὸν καὶ κόμβοις ὁ θεὸς ὑπερείδει οἶον οἰκίαν τινὰ συνδέσμοις ἀσφαλιζόμενος διὰ τὴν προσδοκωμένην τῆς κόμης βαρύτητα. εἶτα τῆς ἰσχύος ἐτοιμασθείσης τὴν κάλυκα σχίσας προάγει τὸν ἄσταχυν. καὶ πάλιν ἐκεῖ θαύματα κρείττονα· στοιχηδὸν γὰρ ὁ σῖτος αὐτῷ περιφύεται καὶ τῶν κόκκων ἕκαστος ἐξάριετον ἔχει τὴν ἀποθήκην καὶ τελευταῖοι προβέβληνται οἱ ἀνθέρικες ὀξεῖς καὶ λεπτοί, ὅπλα οἶμαι κατὰ τῶν σπερμολόγων ὀρνίθων, ἵνα ταῖς ἐκείνων ἀκμαῖς νυττόμενοι τῷ καρπῷ μὴ λυμαίνωνται. ὄρῳ, ὄσσην εἷς κόκκος διασαπεί θυματουργίαν ἔχει καὶ μόνος πεσὼν μεθ' ὄσων ἐγείρεται· ἄνθρωπος δὲ οὐδὲν προσλαμβάνει πλέον, ὃ δὲ εἶχεν, ἀπολαμβάνει, καὶ διὰ τοῦτο τῆς γεωργίας τοῦ σίτου ὁ ἡμέτερος ἀνακαινισμὸς εὐκολώτερος ἀναφαίνεται.

Ἐντεῦθεν μετάβηθι πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν δένδρων, ὅπως ὁ χειμῶν αὐτοῖς καθ' ἕκαστον ἔτος ἀντὶ θανάτου γίνεται· ἀπορρύεται γὰρ ἡ ὀπώρα καὶ τὸ φύλλον πίπτει καὶ ξηρὰ μένει τὰ ξύλα πάσης χάριτος ἐστερημένα. ἐπειδὴν δὲ τοῦ ἔαρος ὁ καιρὸς ἐπιλάβοι, ἄνθος αὐτοῖς χαριέστατον ὑπερφύεται καὶ 9.261 μετὰ τὸ ἄνθος ἐπιγίνεται τῶν φύλλων ἡ σκέπη καὶ τότε ὡς εὐειδὲς θέαμα ἀνθρώπων τε τὰς ὄψεις ἐφέλκεται καὶ ὀρνίθων ὠδικῶν ἐργαστήρια γίνεται τοῖς πετάλοις ἐγκαθῆ μένων καὶ θαυμαστή τις περὶ αὐτὰ χάρις ἐκλάμπει, ὥστε πολλοὶ καὶ οἶκον ἀφήκαν χρυσῷ κεκοσμημένον καὶ λίθῳ τῷ Θεσσαλῷ καὶ Λάκωνι, τερπνὴν δὲ μᾶλλον ἑαυτοῖς ἔθεντο τὴν ὑπὸ δένδρα διαγωγὴν. διὸ καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ ὑπὸ δρυὶ τὴν σκηνὴν ἐπήξατο οὐκ οἰκίας πάντως ἀπορῶν, ἀλλὰ τῇ σκέπῃ τῶν κλάδων ἐπαγαλλόμενος. Ὅδηγεῖ με πρὸς συγκατάθεσιν τοῦ προκειμένου λόγου καὶ τῶν ἐρπετῶν ἢ ζωῆ· νεκροῦται γὰρ ἐκείνων ὥρα χειμῶνος ἢ ζώπυρος δύναμις καὶ τὸν χρόνον τῶν ἕξ μηνῶν ἐν τοῖς φωλεοῖς κατάκειται παντελῶς ἀκίνητα. ἐπειδὴν δὲ ὁ τεταγμένος ἔλθῃ καιρὸς καὶ βροντὴ κατηχήσῃ τοῦ κόσμου, ὥσπερ τι σύνθημα τῆς ζωῆς τὸν κτύπον δεχόμενα ὀξέως ἀναπηδᾷ καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου ἐνεργεῖ τὰ συνήθη. τίς ὁ λόγος οὗτος; λεγέτω μοι ὁ τῶν πράξεων τοῦ θεοῦ βασιανιστῆς καὶ ἐπιγνώμων καὶ διδασκέτω με, πῶς βροντῇ μὲν τοὺς ὄφεις διεγείρεσθαι συγχωρεῖ νεκροὺς ὑπάρχοντας, ἀνθρώπους δὲ οὐ δίδωσι ψυχοῦσθαι τῆς τοῦ θεοῦ σάλπιγγος ἐξ οὐρανῶν ἐπηχούσης, καθὼς ὁ θεῖος λόγος φησὶ· Σαλπίζει γὰρ καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν σαφέστερον· Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ. Μὴ τοίνυν ταῖς ἀλλοιώσεσι καὶ τοῖς ἀνακαινισμοῖς ἀπιστῶμεν· καὶ γὰρ φυτῶν καὶ ζῶων διαφόρων ὁ βίος καὶ 9.262 αὐτῶν γε τῶν ἀνθρώπων ἡμᾶς ἐκπαιδεύει, ὡς οὐδὲν ἐν ταυτότητι τῶν ἐν φθορᾷ καὶ γενέσει, ἐν ἀλλοιώσει δὲ καὶ τροπῇ. καὶ πρῶτόν γε εἰ δοκεῖ τὴν ἐν ταῖς ἡλικίαις ἡμῶν μεταβολὴν καταμάθωμεν· τὸ παιδίον τὸ ὑπομάζιον οἷόν ἐστι γνωρίζομεν. ὀλίγου χρόνου παρελθόντος τὴν ἐρπυστικὴν λαμβάνει δύναμιν καὶ οὐδὲν διαφέρει τῶν μικρῶν σκυλάκων τέτρασιν ἐρειδόμενον βάσει· περὶ τὸν τρίτον ἐνιαυτὸν ὄρθιον γίνεται καὶ φωνὴν ὑποτραυλιζομένην καὶ ψελλιζομένην προῖεται· εἶτα διαρθροῖ τὸν λόγον καὶ χαριέν ἀποτελεῖται μειράκιον· ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡλικίας πρὸς τὸν ἔφηβον καὶ νεανίσκον ἐκβαίνει· ἰούλου δὲ τὴν παρειὰν καλύψαντος γενειᾶς λάσιος μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλος ἐξ ἄλλου· εἶτα ἀνήρ ἀκμάζων τραχὺς τληπαθής. ἐπειδὴν δὲ παρέλθωσι τέσσαρες δεκάδες ἐνιαυτῶν, ἀρχὴ τῆς ὑποστροφῆς καὶ πολὶὰ ἡρέμα ὑπολευκαίνει τὴν κεφαλὴν καὶ ἡ ῥώμη πρὸς

ἀσθένειαν ἀποκλίνει καὶ παραγίνεται τελευταῖον τὸ γῆρας τέλειος ἀφανισμὸς τῆς ἰσχύος, κλίνεται δὲ τὸ σῶμα καὶ κυρτοῦται πρὸς γῆν ὡς οἱ ὑπερξηρανθέντες τῶν ἀσταχύων καὶ τὸ λεῖον ἀποτελεῖται ῥυσὸν καὶ πάλιν βρέφος ὃ ποτε νεανίσκος καὶ ἀριστεὺς ψελλιζόμενος, ἀνοηταίνων, ἐπὶ χειρῶν καὶ ποδῶν ὁμοίως ἔρπων ὡς πάλαι. ταῦτα πάντα τί σοι δοκεῖ; οὐκ ἀλλοιώσεις; οὐ μεταβολαὶ πολύτροποι; οὐ διάφοροι καινότητες τὸ θνητὸν ζῶον μεταμορφοῦσαι καὶ πρὸ θανάτου; ὁ δὲ ὕπνος ἡμῶν καὶ ἡ ἐγρήγορσις πῶς οὐκ ἂν τῷ σοφῷ γένοιτο διδασκάλιον τοῦ ζητουμένου; ὁ μὲν γὰρ εἰκὼν ἐστὶ τοῦ θανάτου, ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως μίμημα. διὸ καὶ τινες τῶν 9.263 ἔξωθεν σοφῶν ἀδελφῶν προσεῖπον τοῦ θανάτου τὸν ὕπνον διὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἀφ' ἑκατέρου συμβαινόντων παθῶν· λήθη γὰρ ὁμοίως ἐπ' ἀμφοτέρων καὶ ἄγνοια τῶν παρελθόντων καὶ τῶν μελλόντων καὶ τὸ σῶμα κεῖται ἀναίσθητον φίλον οὐκ εἰδός, ἐχθρὸν οὐ γινώσκον, τοὺς περιεστῶτας καὶ θεῶν ροῦντας μὴ βλέπον, παρειμένον νεκρὸν, πάσης ἀμοιροῦν ἐνεργείας, οὐδὲν διαφέρον τῶν ἀποκειμένων ἐν τάφοις καὶ θήκαις.

Οὕτω τοι συλᾶς ὡς νεκρὸν εἰ θέλοις τὸν καθεύδοντα, κενοῖς τὴν οἰκίαν, δεσμὰ προσάγεις καὶ οὐδεμία τῶν πραττομένων αἴσθησις ἐπιγίνεται· ὀλίγον δὲ ὕστερον, ὅταν ἀνοχὴ τις καὶ λώφησις γένηται τοῦ πάθους, ὡσπερ ἄρτι ζωοποιηθεὶς ὁ ἄνθρωπος διανίσταται κατὰ μικρὸν εἰς συναίσθησιν ἑαυτοῦ καὶ τῶν πραγμάτων ἐρχόμενος καὶ σχολῇ τὰς ἐνεργείας ἀναλαμβάνων καὶ οἷον ψυχούμενος τῆ ζωπυρήσει τῆς ἐγρηγόρσεως. εἰ δὲ ὑφεστῶτος ἔτι τοῦ ζῶου καὶ περιόντος τοσαῦται νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐκστάσεις ἀλλοιώσεις μεταβολαὶ λῆθαι καὶ μνήμαι τῷ βίῳ παραπεπὴ γασί, λίαν ἀνόητον καὶ φιλόνηκον θεῶν μὴ πιστεύειν τὸν ἔσχατον ἀνακαινισμόν ἐπαγγελλομένῳ τῷ καὶ τὴν πρώτην πλάσιν δημιουργήσαντι. Ὁ δὲ μάλιστα φράττει τοὺς ἀντιλέγοντας καὶ ἀπιστεῖν παρασκευάζει, τοῦτο πρὸ πάντων ὡς οἶμαι τὸ νομίζειν ἀφανισμόν παντελεῖν γίνεσθαι τῶν σωμάτων. ἔχει δὲ οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τέλειον ἀφανίζεται, ἀλλὰ διαλύεται εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη καὶ ἔστιν ἐν ὕδατι καὶ ἀέρι καὶ γῆ καὶ πυρί. τῶν δὲ πρωτοτύπων στοιχείων μενόντων καὶ τῶν ἀπ' ἐκείνων μετὰ τὴν διάλυσιν ἐκείνοις προσχωρησάντων ἐν τοῖς καθόλου σώζεται καὶ τὰ μέρη. θεῶν δὲ μάλιστα μὲν εὐπορον 9.264 ἐξ οὐκ ὄντων δημιουργεῖν (καὶ γὰρ οὕτως ἐν ἀρχαῖς ἔλαβε τὰ πάντα τὴν γένεσιν), τὸ δὲ ἐξ ἀρχῶν τῶν οὐσῶν γενεσιουργεῖν πολλῷ δήπου ῥᾶστον καὶ εὐκολώτατον. μὴ τοίνυν τὴν καλὴν ἐλπίδα τῶν ἀνθρώπων ἀνέλωμεν τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν καὶ τὴν δευτέραν ὡς ἂν εἴποι τις γένεσιν τὴν ἐλευθέραν θανάτου μηδὲ φιληδονίας ὑπερβολῆ τὴν ἀγαθὴν καὶ φιλόνηκον τοῦ θεοῦ ὑπόσχεσιν καθυβρίσωμεν· ἐμοὶ γὰρ δοκοῦσιν οἱ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἐναντίοι ἄνδρες εἶναι κακίας ἑταῖροι καὶ ἀρετῆς ἐχθροί, λάγνοι καὶ πλεονέκται καὶ ἀκρατεῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἀκοῇ καὶ ὀσφρήσει καὶ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσι ῥέουσιν ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἡδονὴν εἰσδεχόμενοι. ἐπειδὴ δὲ ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος προκειμένην ἔχει τὴν κρίσιν καὶ τῶν ἱερῶν βίβλων ἀκούουσι λεγουσῶν διαρρήδην, ὡς οὐκ ἀνεύθυνος ἡμῶν ὁ βίος (ἀλλ' ὅταν πρὸς τὴν δευτέραν ἀνακαινισθῶμεν ζωὴν, πάντες παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ὡς ὑπ' ἐκείνῳ κριτῆ τὰς πρὸς ἀξίαν ἀμοιβὰς τῶν βεβιωμένων κομίσασθαι), συνειδότες ἑαυτοῖς πράξεις αἰσχίστας πολλῶν ἀξίας τιμωριῶν μίσει τῆς κρίσεως ἀναιροῦσι καὶ τὴν ἀνάστασιν, ὡσπερ οἱ πονηροὶ τῶν δούλων οἱ τὴν οὐσίαν τοῦ κυρίου δαπανήσαντες, θανάτους δὲ τοῦ δεσπότη καὶ ἀπωλείας ἑαυτοῖς ὑπογράφοντες καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν διακένους λογισμοὺς ἀναπλάσσοντες. ἀλλ' οὐδὲ εἷς οὕτω φρονήσει τῶν σωφρονούντων· τί γὰρ ὄφελος δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας καὶ χρηστότητος καὶ παντὸς τοῦ καλοῦ, ὑπὲρ τίνος δὲ μοχθοῦσι καὶ φιλοσοφοῦσιν ἄνθρωποι γαστρὸς ἡδονὴν δουλαγωγοῦντες καὶ ἀγαπῶντες ἐγκράτειαν καὶ ὕπνον πρὸς ὀλίγον μεταλαγχάνοντες καὶ παραταττόμενοι πρὸς χειμῶνα καὶ πνίγος, εἰ

ανάστασις οὐκ ἔστιν; εἵπωμεν πρὸς ταῦτα τὰ ῥήματα Παύλου· Φάγωμεν καὶ πίωμεν, 9.265 αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πέρας τοῦ βίου θάνατος, ἀνελέ μοι κατηγορίας καὶ ψόγους, δὸς ἀκώλυτον τῷ ἀνδροφόνῳ τὴν ἔξουσίαν, ἄφες τὸν μοιχὸν μετὰ παρρησίας ἐπιβουλεύειν τοῖς γάμοις, τρυφάτω κατὰ τῶν ἀλλοτρίων ὁ πλεονέκτης, μηδεὶς ἐπικοπτέτω τὸν λοῖδορον, ὁμνύτω συνεχῶς ὁ ἐπίορκος, μένει γὰρ θάνατος καὶ τὸν εὐορκον, ψευδέσθω ἄλλος ὅσα βούλεται, οὐδεὶς γὰρ τῆς ἀληθείας καρπός, μηδεὶς ἐλεείτω τὸν πέντητα, ἄμισθος γὰρ ἔστιν ὁ ἔλεος. ταῦτα τὰ φρονήματα χεῖρονα ποιεῖ τοῦ κατακλυσμοῦ σύγχυσιν καὶ πάντα μὲν ἐκβάλλει σῶφρονα λόγον, πᾶν δὲ νόημα μανικὸν καὶ ληστρικὸν ἐπιθήγει· εἰ γὰρ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ κρίσις, εἰ δὲ κρίσις ἀνήρηται, καὶ φόβος θεοῦ συνεκβάλλεται· ὅπου δὲ φόβος οὐ σωφρονίζει, ἐκεῖ χορεύει μετὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ διάβολος. καὶ λίαν ἄρμο δίως πρὸς τοὺς τοιοῦτους ὁ Δαβὶδ ἐκείνον ἀνέγραψε τὸν ψαλμόν· Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι θεός. διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν. εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστι, μῦθος ὁ Λάζαρος καὶ ὁ πλούσιος καὶ τὸ φρικῶδες χάσμα καὶ ἡ τοῦ πυρὸς ἄσχετος φλόγωσις καὶ ἡ διακαῆς γλῶσσα καὶ ἡ ποθουμένη σταγὼν τοῦ ὕδατος καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ πτωχοῦ. πρόδηλον γὰρ, ὅτι ταῦτα πάντα τὸ μέλλον ἐξικονίζει τῆς ἀναστάσεως· γλῶσσα γὰρ καὶ δάκτυλος οὐ τῆς ἀσωμάτου ψυχῆς μέλη νοεῖται, ἀλλὰ μέρη τοῦ σώματος. καὶ μηδεὶς οἶεσθω ταῦτα ἤδη πεπραχῆται, ἀλλὰ προαναφώνησιν εἶναι τοῦ μέλλοντος· ἔσται δὲ τότε, ὅταν ἡ μετακόσμησις ψυχώσασα τοὺς νεκροὺς πρὸς τὰς εὐθύνas ἕκαστον τῶν βεβιωμένων ἀναγάγῃ σύνθετον ὄντα καθὼς πρότερον καὶ διὰ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶτα. ὁ δὲ 9.266 θεοφορούμενος Ἰεζεκιήλ καὶ τῶν μεγάλων ὀπτασιῶν θεωρὸς πρὸς ποίαν ἄρα διάνοιαν ὀδηγούμενος ἔβλεπε τὸ μέγα καὶ ἀνηπλωμένον ἐκεῖνο πεδῖον τὸ γέμον τῶν ἀνθρωπίνων ὀστέων, καθ' ὧν ἐκελεύετο προφητεύειν; καὶ σάρκες μὲν εὐθὺς ἐκείνοις περιεφύοντο, τὰ δὲ λελυμένα καὶ ἀτάκτως διερριμμένα εἰς τάξιν καὶ ἁρμονίαν ἀλλήλοις συνεκολλᾶτο. ἢ πρόδηλον, ὡς διὰ τῶν τοιούτων λόγων τὴν τῆς σαρκὸς ταύτης ἀναβίωσιν ἡμῖν ἱκανῶς ὑποδείκνυσιν; ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν οἱ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ἐριστικῶς ἔχοντες οὐ δυσσεβεῖς μόνον ἀλλὰ καὶ παραπαίοντες εἶναι· ἀνάστασις γὰρ καὶ ἀναβίωσις καὶ μετακόσμησις καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὀνόματα πρὸς τὸ σῶμα τὸ τῆ φθορᾷ ὑποκείμενον τοῦ ἀκρωμένου φέρει τὴν ἔννοιαν. ὡς ἢ γε ψυχὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐξεταζομένη οὐποτε ἀναστήσεται, ἐπειδὴ μήτε τελευτᾷ, ἀλλ' ἀφθαρτός ἐστι καὶ ἀνώλεθρος, ἀθάνατος δὲ ὑπάρχουσα θνητὸν ἔχει τὸ κοινωνὸν τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῆ ἔν τῷ καιρῷ τῶν εὐθυνῶν ἐνοικήσει πάλιν τῷ συνεργῷ, ἵνα μετ' ἐκείνου κοινὰς δέξηται τὰς κολάσεις ἢ τὰς τιμὰς. μᾶλλον δὲ ἵνα καὶ πλέον ἡμῖν ὁ λόγος ἀκολουθότερος γένηται, οὕτω σκοπήσωμεν· τὸν ἀνθρωπον τί φαμεν; τὸ συναμφοτέρον ἢ τὸ ἕτερον; ἀλλὰ πρόδηλον, ὡς ἡ συζυγία τῶν δύο χαρακτηρίζει τὸ ζῶον· οὐ γὰρ προσῆκεν ἐν τοῖς ἀναμφισβητήτοις καὶ γνωρίμοις παρέλκειν.

Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος κάκεινο προσλογισώμεθα, πότερον, ἃ πράττουσιν ἄνθρωποι οἷον μοιχείαν φόνον κλοπὴν καὶ πᾶν εἴ τι τούτοις ἐχόμενον ἢ τούναντίον σωφροσύνην ἐγκράτειαν καὶ πᾶσαν τὴν ἀντίθετον τῆς κακίας ἐνέργειαν, τῶν δύο φαμὲν ὑπάρχειν ἀποτελέσματα, ἢ τῆ ψυχῆ μόνῃ τὰς πράξεις περιορίζομεν; ἀλλὰ κἂν τούτῳ 9.267 πρόδηλος ἡ ἀλήθεια· οὐδαμοῦ γὰρ ἀποσχίζουσα τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ ἢ τὴν κλοπὴν ἐπιτηδεύει ἢ τὴν τοιχωρυχίαν ἐργάζεται οὐδ' αὖ μόνῃ τῷ πεινῶντι ἄρτον δίδωσιν ἢ ποτίζει τὸν διψῶντα ἢ πρὸς τὸ δεσμοτῆριον ἀόκνως ἐπέιγεται, ἵνα θεραπεύσῃ τὸν δεσμοτηρίῳ κεκαωμένον, ἀλλ' ἐπὶ πάσης πράξεως ἀλλήλοις ἀμφοτέρα συνεφάπτεται καὶ συναποτελεῖ τὰ γινόμενα. πῶς τοίνυν τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ κρίσιν τῶν βεβιωμένων ἔσεσθαι συγχωρῶν ἀποσπᾶς τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον καὶ κοινῶν ὄν<των> τῶν εἰργασμένων τῆ ψυχῆ μόνῃ περιορίζεις τὸ

δικαστήριον; εἰ δέ τις ἀκριβῆς γένοιτο δικαστῆς τῶν ἀνθρωπίνων πλημμελημάτων καὶ σκοπήσειεν ἐπιμελῶς, πόθεν φύονται αἱ πρῶται τῆς ἀμαρτίας αἰτίαι, τάχα πρῶτον ἀτακτοῦν ἐν τοῖς ἐγκλήμασιν εὐρήσει τὸ σῶμα. ἡρεμούσης γὰρ πολλάκις τῆς ψυχῆς καὶ γαλήνην ἐχούσης ἀτάραχον εἶδεν ὁ ὀφθαλμὸς ἐμπαθῶς, ἃ μὴ θεάσασθαι βέλτιον ἦν, καὶ τῇ ψυχῇ παραπέμψας τὴν νόσον εἰς χειμῶνα καὶ κλύδωνα τὴν ἡσυχίαν μετέβαλεν. ὁμοίως αἱ ἀκοαὶ ἀσχημόνων τινῶν ἢ παροξυντικῶν ἐπακούσασαι λόγων οἷον διὰ τινῶν σωλήνων ἑαυτῶν τὸν τῆς ταραχῆς ἢ τὸν τῆς ἀκοσμίας βόρβορον τοῖς λογισμοῖς ἐπεισφέρουσιν. ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἡ ῥίς διὰ τῆς ὀσφρήσεως καὶ τῶν ἀτμῶν μεγάλα τε καὶ ἀνήκεστα κακὰ † διατίθησι τὸν ἔσωθεν ἄνθρωπον. οἶδαςι δὲ καὶ αἱ χεῖρες διὰ τῆς ἐπαφῆς καρτερᾶς ψυχῆς ἐκθηλύνειν στερρότητα. καὶ μοι κατὰ μικρὸν οὕτως ἐπιόντι καὶ σκοπούμενῳ ὑπαίτιον εὐρίσκεται τῶν πολλῶν ἀμαρτιῶν τὸ σωματίον. Φέρει δὲ καὶ τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους καὶ τοῖς ἀγῶσιν 9.268 ἐμμοχθεῖ τῶν καλῶν τεμνόμενον σιδήρῳ καὶ πυρὶ φλεγόμενον καὶ ξαινόμενον μάστιγι καὶ βαρυνόμενον ἀργαλέοις δεσμοῖς καὶ πᾶσαν ὑπομένον λώβην, ἵνα μὴ προδῶ τὴν ἱεράν φιλοσοφίαν ὡσπερ τινὰ πόλιν καλλίπυργον κεκυκλωμένην τῷ τῆς κακίας πολέμῳ. εἰ τοίνυν ἐν κατορθώμασι συμμοχθεῖ τῇ ψυχῇ καὶ ἐν ἀμαρτήμασιν οὐκ ἀπολιμπάνεται, πόθεν ὀρμῶ μενος μόνην τὴν ἀσώματον ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἄγει; ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὔτε δίκαιος οὔτε σωφρονούντων ὁ λόγος. εἰ μόνη καὶ γυμνὴ διήμαρτε, μόνη καὶ κόλασον, εἰ δὲ φανερόν ἔχει τὸν συνεργόν, οὐκ ἀφήσει τοῦτον ὁ κριτῆς δίκαιος ὢν. ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο τῆς γραφῆς ἀκούω λεγούσης, ὅτι τοῖς κατεγνωσμένοις ἐπιτεθήσονται δίκαιαι τιμωρίαι πῦρ καὶ σκότος καὶ σκώληξ· ἃ πάντα τῶν συνθέτων καὶ ὑλικῶν σωμάτων κολάσεις εἰσίν, ψυχῆς δὲ καθ' ἑαυτὴν οὐποτ' ἂν ἄψαιτο πῦρ οὐδ' ἂν σκότος αὐτὴν λυπήσειεν ἀμοιροῦσαν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν βλεπτικῶν ὀργάνων. τί δ' ἂν καὶ ὁ σκώληξ πράξειε σωμάτων ὑπάρχων φθαρτικός, οὐ πνευμάτων; καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἀκολουθοῖς τούτοις λογισμοῖς πανταχόθεν συνελαινόμεθα πρὸς συγκατάθεσιν τῆς ἐγέρσεως τῶν νεκρῶν, ἦν τοῖς καθήκουσι χρόνοις ἐκτελέσει ὁ θεὸς ἔργοις βεβαιῶν τὰς ἰδίας ἐπαγγελίας. Πιστεύσωμεν τοίνυν τῷ λέγοντι· Σαλπίζει γὰρ καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται, καὶ πάλιν· Ἔρχεται ὥρα, ἐν ἣ ἅπαντες 9.269 οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. οὐ γὰρ ὑπισχνεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις, οἷς ἐκτελεῖ καθ' ἡμέραν, διδάσκει σαφῶς, ὡς ἔστι παντοδύναμος· οὔτε γὰρ ἐν ἀρχῇ δημιουργῶν ἔκαμεν οὔτε μεταμορφῶν ἀπορήσει σοφίας. τὰ παρόντα θεωρήσωμεν, καὶ τῷ μέλλοντι οὐκ ἀπιστήσομεν· πάσης γὰρ ἐνεργείας τοῦ θεοῦ ἀκόλουθον ἐχούσης τὴν ἐκπληξιν καὶ πολὺ τὸ θαῦμα καὶ ἄφραστον ὅταν τὰς τῶν πατέρων καὶ προπάππων ὁμοιότητος κατὶδωμεν μεταβαινούσας ἀκριβῶς εἰς τὰς τῶν ἀπογόνων μορφὰς καὶ ἐκμαγεῖα γινομένους τοὺς παῖδας ἀπὸ τῶν προπατόρων, τότε δὴ τὴν πάνσοφον τέχνην τοῦ ἀριστοτέχνου θεοῦ καὶ σωτῆρος ὑπερεκπλήττομαι, πῶς τῶν μήτε ὄντων μήτε φαινομένων ἀρχετύπων αἱ μιμήσεις ἐν ἀπορρήτῳ μυστηρίῳ δημιουργοῦνται καὶ ἀναπλάσσονται ἄλλους τινὰς τοὺς τεθνεῶτας διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν τύπων ἐγείρουσαι. πολλάκις δὲ καὶ πολλῶν ὁμοῦ προσώπων τὰ ἰδιώματα ἐν ἐνὶ ἔξεικονίζετ' αἰ σώματι· τοῦ πατρὸς ἢ ῥίς, τοῦ πάππου ὁ ὀφθαλμὸς, τοῦ θεοῦ τὸ βᾶδισμα, τῆς μητρὸς τὸ φθέγμα, καὶ εἷς ἄνθρωπος θεωρεῖται καθάπερ τι φυτὸν πολλῶν δένδρων τὰς ἐπιβολὰς δεξάμενον καὶ μυρία καρποφοροῦν γένη τοῖς ὀπωρίζουσιν.

Ταῦτα πάντα θαυμαστά μὲν καὶ ὅπως γίνεται ἡμῖν ἀγνοούμενα, πρόχειρα δὲ τῷ δημιουργῷ καὶ μετὰ πολλῆς ὡς ἴσμεν τῆς ῥαστώνης ἐπιτελούμενα. ἄτοπον δὲ λίαν καὶ ἀμαθές, τὰ μὲν τῶν σαπέντων καὶ φθαρέντων ἤδη σωμάτων γνωρίσματα ἐν τοῖς νῦν καθ' ἡμέραν φουόμενοις ἐγείρεσθαι καὶ τὰ ἀλλότρια μεταβαίνειν εἰς ἄλλους,

τὰ δὲ ἴδια καὶ ἐξαίρετα περὶ αὐτῶν τῶν ποτε κεκτημένων 9.270 ἀνανεοῦσθαι καὶ ἀναβιώσκεσθαι μὴ συνομολογεῖν, ἀλλὰ τούναντίον ἀκυροῦν καὶ διαμάχεσθαι καὶ μῦθον οὐ λόγον τὴν ἐπαγγελίαν νομίζειν τοῦ πᾶν τόδε τὸ ὀρώμενον συστησα-μένου καὶ κοσμήσαντος, ὡς ἠθέλησεν. ἀλλ' ἡμεῖς γε πεπιστεύ-καμεν τῇ ἀναστάσει δόξαν ἀναπέμποντες τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.